

generalibus desumpta proponitur. — Urgebis. In quatuor synodis generalibus, videlicet Nicæna, Constantinopolitana, Ephesina, et Chalcedonensi, solum dicitur, quod Spiritus sanctus procedat a Patre, sive, ut loquitur concilium Constantinopolitanum: «Credimus in Spiritum sanctum, Dominum, et vivificantem, ex Patre procedentem, cum Patre et Filio adorandum, et conglorificandum.» Nullo igitur modo debuit addi in Symbolo nostro, sub Missa decantari solito, particula illa, *Filioque*. Quinimo illi videntur esse rei anathematis, qui dictam particulam addiderunt; cum in memorato concilio Chalcedonensi anathematizentur omnes illi, «qui fuerint ausi aliam fidem componere, sive porrigere, aut proferre,» ut loquitur dictum concilium.

36. *Et dissolvitur.* — Resp. neg. seq. Si quidem per additionem illius dictionis *Filioque*, neuliquam fuit proposita alia fides; sed dumtaxat illud, quod implicite jam continebatur tum in sacra Scriptura, tum in prioribus conciliis, atque Symbolis, propter novas hæreses insurgentes amplius declarabatur; et per aliqua expresse addita, magis, explicabatur; prout ipsimet *Symbolo Apostolorum*, non solum *Sybotum Nicenum*, sed alia quoque symbola in diversis conciliis addita fuerunt. Idque non ex eo, quod fides catholica minus bene, aut insufficienter, contineretur in *Symbolo Apostolorum*; sed ad clariorem explanationem veritatis, atque exclusionem insurgentium errorum. Quia igitur tempore dictorum quatuor conciliorum generalium nondum exortus fuerat error dicentium, quod Spiritus sanctus non procedat a Filio, non fuit necessarium istud explicite ponere, sed sufficiebat uti verbis Salvatoris, in quibus ista veritas implicite jam continebatur. Postmodum insurgente palam dicto errore, expediens, imo et necesse fuit, auctoritate pontificia, ac præsertim concilii legitime congregatis istam veritatem amplius declarare; et quod prius implicite in sacris Litteris, et prioribus conciliis continebatur, contra insurgentes hæreses expresse definire. Et hoc ipsum Eugenius IV. in *Litteris unionis*, ad finem concilii Florentini appositis, notavit illis verbis: «Diffinimus insuper explicationem verborum illorum, *Filioque*, veritatis declarandæ gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter *Symbolo* fuisse appositam.»

37. *Anathematizantur qui aliud docuerint,*

quomodo hoc sit intelligendum. — Porro in concilio Chalcedonensi anathematizantur illi, qui aliud docuerint, vel aliter prædicaverint; hoc est, qui aliam fidem proferendo contrarium aliquid ibidem definitis docuerint, vel prædicaverint. Juxta quod etiam sanctus Apostolus *Gal.* cap. 1, 9. loquitur dicens: *Si quis vobis prædicaverit præter id, quod accepistis* (hoc est, contrarium aliquid), *anathema sit.* Non tamen per hoc prohibetur veritatem Fidei contra insurgentes errores magis declarare; et, quæ prius implicite credebantur, per additionem aliquorum verborum ex instinctu Spiritus sancti ab Ecclesia factam, ad confutationem hæresum grassantium expresse confiteri prout hoc ipsum addendo particulam illam, *Filioque* sacrosancta Romana Ecclesia, quæ disponente Domino cunctorum fidelium mater est et magistra, præstare studuit.

38. *Græcorum stasis ante, et post schisma Constantinopolis capta a Turcis in feriis Pentecostalibus.* — Plura de hoc in Actis concilii Florentini, ac præsertim in oratione Bessarionis, *Dogmatica* dicta, quæ refertur ad finem Actorum dicti concilii: quibus adde theologos, et controversistas, fusius de hoc differentes. Notat quoque Bellarminus lib. II. *de Christo*, cap. xxx, quod, quamvis Græcia usque ad tempus schismatis ita floruerit viris doctis, et sanctis, ut omnia concilia generalia apud Græcos celebrata fuerint: post schisma tamen per annos ferme octingentos nullum habuerint concilium, nullumque sanctum miraculis clarum. Et cum iidem Græci, in conciliis convicti, ad unitatem Ecclesiæ, veramque fidem, quater aut sæpius redierint, semperque ad vomitum redierint (prout etiam accidit post concilium Florentinum, anno 1459 celebratum) tandem, ut intelligerent causam exitii sui esse pertinaciam in errore de processione Spiritus sancti, in ipsis feriis Pentecostalibus, Spiritui sancto specialiter sacris, anno Domini 1453. die 19 Maii, in quem incidebat feria II. Pentecostes, a Turcis capta fuerit Constantinopolis, atque imperator eorum occisus, et imperium penitus extinctum.

§ III.

DE FIDE CATHOLICA, VARIISQUE FIDEI ACCEPTI-
TIONIBUS, AC DEFINITIONE.

39. *Fidei nomen plures in jure habet acceptio-
nes.* — Quæritur I. Quot modis *Fidei* no-

men accipiat, et quomodo sumatur in altera parte rubricæ præsentis tituli? Resp. I. *Fidei* vocabulum generatim acceptum varias in jure habet significationes, quas refert Glossa ad rubricam hujus tituli, et alia Glossa in can. *Mover.* 22. q. 1. *Neque.* Quandoque enim fides sumitur pro fidelitate, seu veritate in servandis promissis; ut can. *Noli.* 23. q. 1. ibi: «Fides, quando promittitur, etiam hosti servanda est; quanto magis amico?» Interdum pro ipsamet promissione; ut cap. 1. *de Sponsa duorum*, et § *Venditæ.* Instit. *de Rerum divis.* ibi: «Si is qui vendidit, fidem (hoc est, promissionem) emptoris secutus fuerit.» Item pro æquitate in contractibus considerata: qua ratione actiones quædam dicuntur esse bonæ fidei, aliæ stricti juris; § *Actionum autem*, Instit. *de Actionib.* Aliquando pro conscientia, seu dictamine ipsius; ut *Rom.* cap. xiv, 23, et cap. ult. *de Præscript.* ibi: «Quoniam omne, quod non est ex fide (sive secundum dictamen conscientiæ) peccatum est.» Et in hoc sensu dicitur quis «Possessor bonæ fidei, vel malæ fidei,» juxta quod possidet rem et suam cum dictamine, sive credulitate conscientiæ, quod sit sua, vel quod non sit sua. Sumitur etiam fides, prout est unum ex tribus bonis matrimonii; ut in can. *Omne*, 27. q. 2. Item pro fiducia consequendi rem desideratam, aut promissam; ut *Matth.* cap. xiv, 31. *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Et *Jacob.* cap. 1, 6. *Postulet autem in fide nihil hæsitans.* Atque etiam pro fidei sacramento, sive pro baptismo; ut in can. *Nihil est aliud. de Consecrat.*, dist. 4.

40. *Fides accepta pro credulitate, alia divina, alia humana.* — Ulterius, et magis ad propositum, fides accipitur pro credulitate, sive assensu intellectus, qui adhibetur alicui aliquid affirmanti, seu dicenti, quod non videtur, propter ejus auctoritatem. Et quidem auctoritas hæc, si sit hominis, dicitur *Fides humana*: si Dei, *Fides divina*: quanquam impræsentiarum de fide humana sermo non sit, sed solum de fide divina, de qua Apostolus *Hebr.* cap. x, 38, inquit: *Justus ex fide vivit.* Et rursus *Hebr.* cap. xi, 6. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Quæ quidem fides divina est virtus intellectualis, supernaturalis, atque una ex tribus virtutibus theologis: et subdividitur in actualem et habitualem: quarum prior importat actualem assensum supernaturalem, quo quidpiam credimus propter auctoritatem Dei illud re-

velantis: posterior autem denotat habitum supernaturalem, et divinitus nobis infusum, quo inclinamur, atque facilitamur ad ejusmodi actus fidei eliciendos propter infallibilem veracitatem Dei revelantis, prout paulo inferius amplius dicitur.

41. *Accipitur subinde pro collectione articulorum fidei divina credendorum.* — Tandem *Fidei* nomen accipitur pro collectione articulorum fidei divina credendorum, sive pro objecto materiali ipsius; juxta illud Symboli sancti Athanasii: *Hæc est fides catholica*: id est, articuli fidei catholicæ, seu objecta materialia ipsius. In qua *Fidei* acceptione loquitur etiam sanctus Hieronymus ad Damasum Papam in *Expositione Fidei*, ac refertur in can. *Hæc est fides*, 24. q. 1. dicens: «Hæc est fides, quam in Ecclesia catholica didicimus, quamque semper tenuimus, et tenemus.»

42. *Et sic sumitur in rubrica h. t. Christiani catholici, qui?* *Ibid.* — Resp. II. Altera pars rubricæ præsentis tituli, quæ inscribitur, *Et de fide catholica*, procedit de fide, in postremo sensu accepta, seu prout ipsa sumitur pro collectione articulorum divinitus revelatorum, et ab Ecclesia ad credendum nobis propositorum. Patet hoc ex cap. 1. et seqq. h. t. ubi plenius refertur collectio talium objectorum materialium fidei catholicæ, id est, universalis: nam græce καθολικόν, latine *universale* significat. Qua ratione fidem catholicam servantes, «christianorum catholicorum nomen jubentur amplecti:» non servantes autem *Hæretici* vocantur, in I. *Cunctos populos. C. De summa Trinitate. et fide cathol.*

43. *Fides catholica, cur sic appellatur?* — Et merito isthæc *Fides* nuncupatur *catholica*, sive universalis: tum quia, per prædicationem evangelicam toto orbe terrarum, longe lateque diffusa existit; juxta illud propheticum, *Psal.* xviii, 5. *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Et illud Salvatoris, *Marc.* xvi, 15. *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Item Actor cap. 1, 8. *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terræ;* tum quia est universalis etiam quoad tempus; nam nunquam deficiet, sed semper durabit, usque ad finem mundi, haud obstantibus quibuscumque persecutionibus, sicut et ipsa sancta Ecclesia catholica: juxta illam infallibilem Christi Domini promissionem, *Matth.* xvi, 18, principi Apostolorum factam: *Tu es*

Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, cum similibus.

44. *Definitionem fidei, Hebr. cap. xi, et seqq. traditam, impugnat Glossa.* — Quæritur III. Utrum bona sit definitio fidei, quæ tradita ab Apostolo *Hebr. xi, 1*, illi verbis: *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium?* Glossa ad rubricam h. t. censet eam non esse bonam: atum quia (inquit) non est convertibilis cum suo definito, sed convenit etiam spei, quæ similiter est substantia rerum sperandarum; tum quia definitio illa videtur tantum loqui de futuris: atqui vera fides est tam de præsentibus, quam de præteritis, et futuris; oportet enim credere, et Christum pro nobis fuisse natum, mortuum, atque sepultum, et ipsum existere in cælis, atque in sanctissimo Eucharistiæ sacramento, et eum esse venturum iudicare vivos et mortuos: quamvis adhuc una dumtaxat fides sit, respiciens et comprehendens illa diversa tempora, juxta illud Apostoli *Ephes. cap. iv, 5: Unus Dominus, una fides, unum baptisma*: sive allata definitio videtur insufficientis: Ita discurrit Glossa citata.

45. *Sed dicendum eam esse bonam. Et seqq.* — Dicendum tamen cum divo Thoma 2. 2. q. 4. art. 1; divo Bonaventura in 3. Sent. dist. 23. art. 1. q. 1; Abbate Panormitano ad Rubr. h. t. n. 1. et aliis passim, definitionem fidei ab Apostolo traditam esse bonam, sufficientem, et convertibilem cum definito: idque probatur tum ex declaratione singularum particularum ipsius, quæ nihil continent superfluum, aut diminutum; tum ex solutione rationum Glossæ. Accedit, quod Apostolus in allata definitione convenienter comprehendat duplex munus fidei, propter quod nobis divinitus infunditur: nempe ad illuminandum, similiterque credendum ex parte intellectus; et ad sustentandum, sive stabilendum spem nostram, omnesque actus, seu affectus bonos ex parte voluntatis.

46. *Quid in ea importet ly: Sperandarum substantia rerum?* — Dicitur imprimis in allata fidei definitione, *sperandarum substantia rerum*. Hoc est, fundamentum, ac basis rerum a fidelibus sperandarum, supra quod videlicet spes nostra supernaturalis fundatur, et radicitur: nam quæ speramus consequi in cælis, non nisi fide nobis fiunt cognita, et certa: qua proinde ratione fides divina vocatur *Fulcrum*, ipsumque funda-

mentum spei christianæ, sicque rectissime dicitur *sperandarum substantia rerum*. Quod quidem vel maxime procedit in ordine ad objectum primarium, et principale fidei supernaturalis, quod est DEUS ter Opt. Max. Nam negari non potest aliqua esse credenda ob infinitam, et infallibilem veracitatem Dei revelantis, quæ nec speramus, nec consequi desideramus: ut sunt diluvium, infernus, lapsus primorum parentum, suspensio Judæ proditoris, et hujusmodi plura alia, quæ sunt objecta fidei minus principalia.

47. *Quid in ea importet ly: Sperandarum substantia rerum?* — Deinde verbis illis, *sperandarum substantia rerum*, partim nobis indicatur objectum primarium fidei theologice, quod est DEUS ter Opt. Max. quem pie fideliterque vivendo, in cælis æternaliter consequi speramus. Partim etiam manifestatur quædam fidei proprietates, utpote quæ debet esse certa, et infallibilis: unde appellatur *substantia*. Partim vero indicatur alterum munus fidei, consistens in stabilendo affecta nostræ voluntatis ad sperandum cælestia, et procurandam horum finalem consecutionem per exercitium bonorum operum.

48. *Et quid ly: Argumentum non apparentium? Duplex munus fidei, nempe illuminare ex parte intellectus, et stabilire ex parte voluntatis, supra, n. 45 et 47. Fides est, credere quæ non vides.* — Dicitur secundo, *argumentum*: quod idem est, ac firma adhesio intellectus, sive firmus certusque assensus ipsius. Et additur, *non apparentium*, ad denotandum, quod ejusmodi firma, et infallibilis adhesio intellectus sit de rebus, quæ ex se non sunt claræ, et evidentes: nam « Fides est, credere quod non vides, » juxta D. Augustinum, relatum in c. *In domo de Pœnit.* dist. 4. Atque, ut loquitur Glossa, ibidem: « Fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. » Quamobrem fidei maxime proprium est, ut *in captivitate redigat omnem intellectum in obsequium Christi*, prout loquitur idem Apostolus II *Corinth.* x, 5. Quia vero dicta adhesio intellectus, habita per fidem, firma est, certa atque infallibilis, sicque *argumentum* dicitur: ulterius per hoc insinuatur primum munus fidei supernaturalis, quod est illuminare intellectum, eumque ad firmiter credendum corroborare; eo quod fides ab Apostolo descripta innitatur revelationi divinæ, et prorsus infallibili, factæ de illis, quæ quidem non-

dum videmus, speramus tamen consequi in cælis, ut dictum numer. 46.

49. *Solvuntur rationes Glossæ in contrarium adductæ. Et num. seqq. Fides et spes, in quibus differant. Ibid.* — Ex dictis patet responsio ad rationes Glossæ. Nam, quantum ad primam, negatur assumptum. Licet enim spes dici possit sperandarum substantia rerum (nam « Spes est virtus, qua spiritualia et æterna bona sperantur, id est, cum fiducia expectantur, » ut inquit Magister Sententiarum in 3. dict. 26.) nihilominus altera pars videlicet argumentum non *apparentium* spei nullatenus convenit. Insuper Fides est rerum bonarum, tum maliarum, ut a Deo revelatarum; ut puta peccatorum olim commissorum, item diluvii, aliorumque suppliciorum a Deo immisorum, atque in sacra Scriptura descriptorum: Spes econtra est rerum tantummodo bonarum, cum nemo speret, sive desideret sibi malum. Item fides habet se ad omne tempus, credendo tum præterita, tum præsentia, tum futura, propter attestationem æternæ Veritatis: spes autem solum de futuris. Atque, ut breviter loquitur Doctor subtilis in 3. dist. 31. quæst. un. § *Respondeo*, fides ex ratione sua inclinatur tantum in verum latens: et spes tantum inclinatur in bonum commodum absens.

50. *Fides divina, ab Apostolo descripta, discernitur a fide humana, ab opinione, et suspitione, atque a scientia: et quomodo?* — Ulterius, quod definitio fidei, ab Apostolo assignata, convertibilis sit cum suo definito, patet ex eo: quia per *ly, substantia rerum sperandarum*, discernitur fides divina a fide humana, utpote quæ non est substantia rerum sperandarum, sive basis spei supernaturalis, sicut illa. Deinde per *ly, argumentum*, rursus fides divina ab Apostolo definita, distinguitur ab humana: nam hæc est fallibilis (homines enim et fallere possunt, et falli) non illa, propter infallibilem veracitatem Dei revelantis, qui nec fallere potest, nec falli. Differt etiam per eandem particulam fides præfata ab opinione, et suspitione, eo quod in his non adsit firma adhesio intellectus, bene tamen in illa. Tandem per *ly, non apparentium*, discernitur fides a scientia, utpote per quam quidpiam apparet certum, ac evidens: item et ab inspectione oculari, de visis enim non habetur fides, sed agnitio, sive, ut S. Gregorius, *Homil. 26 in Evangelia*, loquitur: « Quæ apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem. »

51. *Alia definitio fidei supernaturalis, tum habitualis, tum actualis.* — Ad alteram rationem Glossæ negatur assumptum. Siquidem *ly, argumentum non apparentium*, quo indicatur ipsamet essentia, et ratio quidditativa fidei supernaturalis, sese habet indifferenter ad omne tempus, tam præteritum scilicet, quam præsens, et futurum. Quod si tamen allata Apostoli definitio cuiquam videatur obscurior, dici potest: « Fides supernaturalis habitualis, » est virtus divinitus infusa, et donum DEI, quo velut lumine illustratus homo firmiter assentitur omnibus, quæ a Deo revelata sunt ob infallibilem ejus veracitatem. « Fides actualis » vero, est actus supernaturalis, quo quis assentitur propositionibus a Deo revelatis, ob ejusdem infallibilem veracitatem.

§ IV.

DE SYMBOLIS FIDEM CATHOLICAM PROFITENTIBUS.

52. *Symbolum fidei, quid? — Quæritur I. Quid sit Symbolum fidei, et quotuplex. Resp. Symbolum in proposito aliud non est, quam brevis quædam summa, sive collectio mysteriorum fidei catholicæ indubitanter credendorum ab omnibus propter infallibilem veracitatem Dei revelantis.*

53. *Et unde dicatur Symbolum? — Et dicitur Symbolum, vel a Syn, quod est simul, et bolus, quod est morsellus: quia videlicet Symbolum apostolicum, quod est primum, et a quo cætera vocantur Symbola, confectum est ab omnibus simul Apostolis, singulis eorum aliquem morsellum, sive particulam quædam apponentibus; prout tenet Glossa, ad rubric. h. t. circa finem, et alia Glossa in can. 1. y. *Apostolos*. dist. 15. ac canonistæ passim. Vel juxta alios, quia *Symbolum* græcè, latine sonat *indicium*; hinc *Symbolum fidei* sic dictum videtur, eo quod sit quoddam indicium, sive signum exterioris professionis fidei, quo veri fideles discernuntur ab infidelibus, paganis videlicet, Judæis, et hæreticis: sicut a simili tessera illa, quam milites assumere consueverunt ad discernendum socios ab hostibus, et exploratoribus, *Symbolum militare* vocatur. Bellarmin Præfat. ad *Explicat. Symboli Apostolici*; Calepinus V. *Symbolum* et favet Archidiaconus in can. 1. dist. 15. n. 4. quamvis postea priorem Glossæ opinionem acceptet.*

54. *Plura Symbola fidei successive fuerunt*